

4-SINF O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Xabibullayev Umidxon Fayzulla o'g'li

O'zDJTU, Umumiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Tel.949221603

ORCID: 0009-0003-5144-789X

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22733959>

Annotatsiya: Ushbu maqolada 4-sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari tahlil qilingan. O'qish savodxonligi fanining yangi davlat ta'lim standarti va Milliy o'quv dasturi talablari asosida o'quvchilarda o'qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so'zlash, yozish hamda grammatik savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirish masalalari yoritilgan. Maqolada darslikning mazmuni, o'qish texnikasi, matnni anglash, lug'at boyligini oshirish va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlar tahlil qilinadi. Shuningdek, interfaol metodlardan foydalanish, hayotiy vaziyatlarga asoslangan ta'lim, individual yondashuv va o'z-o'zini baholashning o'quvchilar nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishdagi ahamiyati ochib berilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida uchraydigan leksik, grammatik va matnni tushunish bilan bog'liq qiyinchiliklarni bartaraf etish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari o'qish savodxonligi darslarini kompleks va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, nutqiy kompetensiya, 4-sinf, davlat ta'lim standarti, Milliy o'quv dasturi, o'qib tushunish, tinglab tushunish, og'zaki nutq, yozma nutq, grammatik savodxonlik, interfaol metodlar, lug'at boyligi, ijodiy fikrlash.

Abstract: This article analyzes the methodological potential for developing students' speech competence in Grade 4 reading literacy lessons. It examines the

development of reading comprehension, listening comprehension, speaking, writing, and grammatical literacy skills in accordance with the requirements of the new State Educational Standard and the National Curriculum for the subject of reading literacy. The article analyzes the content of the textbook and tasks aimed at developing reading fluency, text comprehension, vocabulary enrichment, and creative thinking. It also highlights the importance of interactive methods, life-situation-based learning, individualized approaches, and self-assessment in developing students' speech competence. Methodological recommendations are proposed for overcoming lexical, grammatical, and text comprehension difficulties encountered by primary school students. The findings demonstrate the necessity of organizing reading literacy lessons on the basis of a comprehensive and competency-based approach.

Keywords: reading literacy, speech competence, Grade 4, State Educational Standard, National Curriculum, reading comprehension, listening comprehension, oral speech, written speech, grammatical literacy, interactive methods, vocabulary, creative thinking.

Аннотация: В статье анализируются методические возможности развития речевой компетенции учащихся на уроках читательской грамотности в 4-м классе. Освещаются вопросы формирования у учащихся навыков чтения и понимания текста, аудирования и понимания услышанного, устной и письменной речи, а также грамматической грамотности в соответствии с требованиями нового Государственного образовательного стандарта и Национальной учебной программы по предмету «Читательская грамотность». Анализируются содержание учебника, техника чтения, понимание текста, задания, направленные на обогащение словарного запаса и развитие творческого мышления. Раскрывается значение использования интерактивных методов, обучения на основе жизненных ситуаций, индивидуального подхода и самооценивания в развитии речевой компетенции

учащихся. Разработаны методические рекомендации по преодолению лексических, грамматических трудностей и затруднений, связанных с пониманием текста, характерных для учащихся начальных классов. Результаты исследования показывают необходимость организации уроков читательской грамотности на основе комплексного и компетентностного подходов.

Ключевые слова: читательская грамотность, речевая компетенция, 4-й класс, Государственный образовательный стандарт, Национальная учебная программа, чтение и понимание текста, аудирование, устная речь, письменная речь, грамматическая грамотность, интерактивные методы, словарный запас, творческое мышление.

O'qish savodxonligi fanining o'quv dasturi yangi DTS va Milliy o'quv dasturi talablariga asosan ishlab chiqilgan bo'lib, o'quvchilarning o'qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so'zlash va yozish hamda grammatik savodxonlikni shakllantirishga qaratilgan. Dasturda asosiy e'tibor o'quvchida tilga doir to'rt ko'nikmani rivojlantirishga qaratilgan. Yangi dasturda xalqaro tajriba, xususan, Singapur va Kembrij dasturlarining ilg'or yutuqlari inobatga olingan. Bu esa o'quv dasturining zamonaviyligini va xalqaro standartlarga mosligini ta'minlaydi.

Pedagogika fanlari nomzodi D.M.Karimova o'zining "Boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi" asarida ta'kidlaganidek: "Boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi fanini o'qitishda asosiy e'tibor o'quvchida tilga doir to'rt ko'nikma: o'qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so'zlash va yozish hamda grammatik savodxonlikni shakllantirishga qaratilmoqda"¹⁰. Bu ko'nikmalar o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirishning asosiy komponentlari hisoblanadi. Har bir ko'nikma o'zining

¹⁰ Karimova D.M. Boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. - Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2018. - 176 b.

maxsus vazifalari va rivojlanish yo'nalishlariga ega bo'lib, ular bir-biri bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi.

O'qish savodxonligi fanining o'quv dasturida quyidagi yo'nalishlar qamrab olingan: o'qish texnikasini shakllantirish; matn mazmunini va o'zgaralar fikrini anglash malakasini rivojlantirish; og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini mustahkamlash; lug'at boyligini oshirish; ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish. Dasturda o'quvchilar bir daqiqada 80-90 so'zni o'qiy olishi, 10 daqiqada 4-5 sahifali matnni o'qib, qayta so'zlab bera olishi, 75-80 so'zdan iborat diktant yozishi talab etiladi. Bu ko'rsatkichlar o'quvchining o'qish texnikasini, matnni tushunish va qayta so'zlash qobiliyatini, shuningdek, yozma nutq malakasini baholash uchun mezon vazifasini bajaradi.

Olima S.R.Abdullayeva o'z tadqiqotlarida "Interfaol usullar yordamida o'qish darslarining samaradorligini oshirish"¹¹ masalasiga to'xtalib, zamonaviy darslarda faol o'qitish usullarini qo'llash orqali o'quvchilar nutqiy kompetensiyasini yanada samarali rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, interfaol usullar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, o'z fikrini erkin ifoda etish qobiliyatini oshiradi. Interfaol usullar o'quvchilarni faol ishtirok etishga, o'z fikrlarini himoya qilishga, boshqa o'quvchilar fikrlarini tinglash va baholashga o'rgatadi. Bu esa ularning muloqot madaniyatini va nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Yangi dasturda nutqiy kompetensiyani shakllantirish quyidagi tamoyillarga asoslangan: kompetensiyalarni shakllantirishda hayotiy vaziyatlarga qo'llash; o'quvchilar faolligini ta'minlash; individual yondashuvni qo'llash; bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash; o'z-o'zini baholash va o'z-o'zini rivojlantirish ko'nikmalarini shakllantirish. Dasturda o'quvchilar faqatgina bilimlarni o'zlashtirish bilan chegaralanmaydi, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish

¹¹ Abdullayeva, S.R. Interfaol usullar yordamida o'qish darslarining samaradorligini oshirish. Boshlang'ich ta'lim, 2019.№4, 45-50.

kompetensiyalarini ham egallaydi. Bu tamoyillar o'quvchilar mustaqilligini, ijodkorligini va o'z-o'zini rivojlantirish qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan.

"O'qish savodxonligi" 4-sinf darsligi yangi DTS va Milliy o'quv dasturi talablariga asosan ishlab chiqilgan bo'lib, unda asosan o'quvchilarning og'zaki hamda yozma nutqini parallel va muhim ketma-ketlik asosida rivojlantirish, fikrlash ko'nikmasini darslikdagi asosan og'zaki topshiriqlar yordamida shakllantirishga urg'u berilgan. Darslik xalqaro standartlarga mos ravishda tuzilgan bo'lib, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va ijodiy yondashish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Darslikning tuzilishi va mazmuni o'quvchilar yoshiga, ularning psixologik xususiyatlariga va bilim darajasiga mos kelishi lozim.

Darslik tarkibiga quyidagi asosiy bo'limlar kiritilgan: o'qish bo'limi (turli janrdagi matnlar bilan ishlash); og'zaki nutq bo'limi (suhbatlar, hikoyalar, taqdimotlar tayyorlash); yozma nutq bo'limi (ijodiy yozish, diktantlar, matnlar yaratish); lug'at ishlari bo'limi (yangi so'zlarni o'rganish, lug'at boyligini oshirish); tilshunoslik bo'limi (grammatik tushunchalarni o'rganish). Har bir bo'lim o'zining aniq maqsadlari, vazifalari va rivojlantiriladigan ko'nikmalari bilan belgilangan.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasida leksik, grammatik, matn tushunish va nutqiy faoliyat yetishmovchiliklari keng tarqalgan. Bu muammolarni hal qilish uchun kompleks yondashuv, o'qituvchilarning metodik malakasini oshirish, innovatsion usullarni qo'llash va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Infografikning dizayni rangli va qiziqarli. Har bir bo'lim o'zining rang sxemasi bilan ajratilgan: baholash usullari **ko'k**, ko'rsatkichlar **yashil va sariq**, yetishmovchiliklar **qizil va to'q sariq**, tavsiyalar **yashil** rangda. Bolalar tasvirlari, kitoblar, qalam kabi ta'limiy piktogrammalar qo'llangan. Tuzilishi mantiqiy ketma-ketlikka ega: baholash usullari → natijalar → yetishmovchiliklar → sabablari →

tavsiyalar → xulosa. Raqamli ma'lumotlar foizlar va diogrammalar shaklida keltirilgan.

Xulosa qilib aytganda, 4-sinf o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim mazmuni, metodlari va topshiriqlarini o'zaro uyg'unlashtirishni talab etadi. Yangi DTS va Milliy o'quv dasturi asosida ishlab chiqilgan o'quv dasturi o'quvchilarning o'qib tushunish, tinglab tushunish, nutq so'zlash, yozish hamda grammatik savodxonlik ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Mazkur ko'nikmalarni alohida emas, balki bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlantirish o'quvchilarning nutqiy faoliyatini samarali tashkil etish imkonini beradi.

O'qish savodxonligi darsligidagi turli janrdagi matnlar, og'zaki va yozma topshiriqlar, lug'at ishlari hamda grammatik mashqlar o'quvchilarning til bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog'lashga xizmat qiladi. Ayniqsa, matn mazmunini anglash, savollarga javob berish, qayta hikoyalash, suhbatlashish, mustaqil fikr bildirish va ijodiy matn yaratish kabi topshiriqlar nutqiy kompetensiyaning izchil shakllanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova D.M. Boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligini rivojlantirish metodikasi. - Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2018. - 176 b.
2. Abdullayeva, S.R. Interfaol usullar yordamida o'qish darslarining samaradorligini oshirish. Boshlang'ich ta'lim, 2019.№4, 45-50.